

II. ABDÜLHAMİD ZAMANINDA BİR
OSMANLI BİNBAŞISININ GÖZÜNDEN

LİBYA

YAYIN NO: 978

II. Abdülhamid Zamanında Bir Osmanlı Binbaşısının Gözünden
LİBYA
Binbaşı Abdülvahid

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım: Haziran 2020

ISBN: 978-605-7931-78-8

Kapak: *Kenan Özcan*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

II. ABDÜLHAMİD ZAMANINDA BİR
OSMANLI BİNBAŞISININ GÖZÜNDEN

LİBYA

BİNBAŞI ABDÜLVAHİD

Yayına Hazırlayanlar
Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak
Doç. Dr. Şefaattin Deniz

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK

**Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi**

1968 yılında Giresun’da doğdu. 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Doktorasını Marmara Üniversitesinde yaptı. 2001 yılından beri Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. 2013-2018 yılları arasında Tunus, Libya, Özbekistan ve Macaristan’da TİKA Koordinatörlüklerinde bulundu. 2019 yılında Yalova Üniversitesi İİBF’de dekan olarak görev yaptı. Hâlen Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde rektör yardımcısı olarak görev yapmaktadır. İngilizce, Arapça, Almanca, Özbekçe ve Kırgızca bilmektedir. *Mısır’da İngiliz İşgali; Osmanlı’nın Diploması Savaşı 1882-1887; II. Abdülhamid’in Han’ın Dış Politikası ve Taşöz Operasyonu; 15 Numaralı Mühimme-i Mısır Defteri*; İsmet İnönü 1916 Suriye Defteri yayınlanan çalışmalarından bazılarıdır.

Doç. Dr. Şefaattin DENİZ

Kocaeli Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

1972 yılında Safranbolu’da doğdu. 2014 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde doktorasını tamamladı. 2016 yılından beri Kocaeli Üniversitesi Tarih Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. İnan tarihi, Safevî tarihinin ana kaynakları, Osmanlı’da vakıflar ve hazireler çalışma alanlarıdır. *Safranbolulu İzzet Mehmed Paşa ve Dönemi, Kızılbaşlığın Tarihi, Safevî Şahı II. İsmail, Safevîler - Tekmiletü’l-Ahbâr* yayınlarından bazılarıdır. Farsça ve İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Mukaddime	11
Sömürgeci Politikaların Kuzey Afrika ve Libya'yı Hedef Alması Karşısında Osmanlı Devleti	11
Avrupalı Güçlerin Kuzey Afrika Rekabeti: İtalya, Fransa, İngiltere, Almanya ve İspanya'nın Paylaşım Politikaları	18
İtalyan Emperyalizminin Libya'yı Hedef Almasına Kadar Kısa Libya Tarihi	24
Haçlı Saldırıları Karşısında Libya'yı Koruyan Osmanlı Devleti	26
II. Abdülhamid'in Libya Politikası	29
Atatürk ve Libya	31
Afrika'nın Paylaşıldığı Berlin Kongresi Sonrasında Libya	33
Osmanlı Devleti Emperyalist Saldırıları Engelleyemedi, Ama Libya'yı da Kolay Lokma Etmedi	37
Binbaşı Abdülvahid'in Harita ve Lâyihası	39
Harita ve Lâyihanın İçerik Analizi	42
Trablusgarp	43
Bingazi Vilayeti	53
Sonuç	58
Kaynaklar	59
TIBKIBASIM VE METNİN TRANSKRİPSİYONU	63
Vilâyet-i Trablusgarb	71
Der-Beyân-ı Vilâyet-i Bingâzi	113

ÖNSÖZ

XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'ın batıda Almanya'nın içlerine kadar ilerleyişine rağmen Şarlken'in Osmanlı ordularının karşısına çıkmaya cesaret edemediği, doğuda Şah Tahmasp üzerine dört büyük sefer yapılmasına rağmen Safevî ordularının bir meydan muharebesine girişemediği yıllar çok geride kalmış, 1699 Karlofça Antlaşması'yla büyük toprak kayıpları yaşanmış, Kasr-ı Şirin Antlaşması ile İran topraklarına hükmetme sevdası yâd-ı mazide kalmış, Rus orduları Boğazlara kadar inmiş, İngiliz ve Fransızlar Osmanlı topraklarında cirit atar hâle gelmişti.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti içeride büyük ekonomik krizler, siyasi çalkantılar ve milliyetçilik isyanlarıyla boğuşurken, dışarıda İngilizler ve Fransızlar gibi sömürgeci güçlere karşı mücadele etmeye çalışıyordu. Bu yüzyılın ikinci yarısında Kuzey Afrika'da Osmanlı Devleti'nin kontrol edebildiği yegâne toprak parçası Trablusgarp eyaletiydi. Esasında Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de İspanyol ve Portekizlerle mücadelesi ve Kuzey Afrika topraklarını kontrol altında tutması hiç kuşkusuz bölgenin Müslüman olarak varlığını muhafaza edebilmesinde etkili olmuştur. Millî birliğini oldukça geç sayılabilecek bir tarih olan 1870 yılında ancak tamamlayabilen İtalya, ilgi ve alakasını kendisine çok yakın olarak kabul edilebilecek bir yer olan Trablusgarp eyaletine çevirmişti. Özellikle 1881 yılında Tunus'un Fransızlar, 1882 yılında Mısır'ın İngilizler tarafından işgalinden sonra Trablusgarp'ın Osmanlı Devleti için daha da ehemmiyetli bir yer hâline dönüştüğünü tahmin etmek hiç de zor değil.

Osmanlılar hâlihazırda devletin bir parçası olarak mevcudiyetini devam ettiren Trablusgarp eyaleti hakkında, bölgede görev yapan devlet görevlileri sayesinde bilgi toplamaya devam ediyor, buradan gelen raporlarla merkezden oldukça uzak bu topraklardaki varlığını sürdürmeye gayret ediyordu.

İşte Trablusgarp'tan merkeze bilgi akışı sağlayan isimlerden birisi de değişik aralıklarda orada bulunan Binbaşı Abdülvahid'dir. On yılı aşkın bir süre Trablusgarp ve Bingazi çevresinde görev yapan Binbaşı Abdülvahid'in yazıya döküldüğü bilgiler Osmanlı Devleti'nin bölgeye yönelik savunma stratejileri için çok önemlidir. Bu yaklaşımla Binbaşı 1870-1881 yılları arasında Trablusgarp ve Bingazi'de topladığı bilgileri bir rapor hâline getirip lâyiha şeklinde, zamanın sultanı II. Abdülhamid Han'a takdim etmiştir. Binbaşı Abdülvahid lâyiha dışında bir de harita hazırlamış bu haritayı da beraberinde Sultan'a sunmuştur. Trablusgarp ve Bingazi'deki durumlar hakkında birçok lâyiha akademik çalışmalara konu olmakla birlikte, Binbaşı Abdülvahid'in hazırladığı rapor gözlerden kaçmıştır. Esasında Binbaşı Abdülvahid'in lâyihası ile ilgili ilk çalışmamız İspanya'nın Malaga şehrinde yapılmış olan International Congress On Afro-Eurasian Research II sempozyumunda sözlü olarak "Major Abdulwahid's Report on Tripoli" başlığı ile sunulmuş, ancak yayına dönüşmemiştir. Bu kitap sempozyumda sunulan sözlü tebliğin çok ötesinde bir şekle dönüşmüştür.

Kitap iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, bir nevi mukaddime niteliğinde olup, Kuzey Afrika ve özellikle Trablusgarp'ın sömürgeleştirilmesi, Trablusgarp'ta Osmanlı hâkimiyeti ve Binbaşı Abdülvahid'in hazırladığı raporun içeriği hakkındaki bilgileri kapsamaktadır. İkinci kısım, Abdülvahid Efendi'nin hazırladığı harita, lâyihanın transkripsiyonu ve tıpkıbasımıdır. Orijinal metinle transkripsiyon karşılıklı olarak verilmekte ve Osmanlıca bilen ilgililere orijinal metinle transkript edilmiş metnin karşılaştırma imkânı sağlanmaktadır.

Transkripsiyonda basit yöntem takip edilmiştir. Metinde geçen ve hâlihazırda kullandığımız kelimeler bugünkü şekliyle verilmeye çalışılmış, böylece daha rahat okunur bir metin ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Trablusgarp'ta var olmak için yaptığı mücadelenin, bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Libya'da yaşanan son gelişmelere duyarsız kalmadan bölgede etkin bir şekilde görev üstlenmeye çalışmasıyla paralel olduğu görülecektir. Biz Osmanlı'daki durumu, Binbaşı Abdülvahid'in bölgedeki gözlemlerinden anlamaya çalışacağız.

Burada bir hususu daha zikretmek istiyoruz. Libya'nın ilk başbakanı Sadullah Koloğlu'nun oğlu tarihçi-gazeteci Orhan Koloğlu elindeki kitap ve belge koleksiyonunun bir kısmını Kocaeli Üniversitesi'ne bağışlamak istemiş, tarih bölümü öğretim üyeleri kendisiyle birkaç görüşme yapmış ve nihayetinde kitap ve belgeler bölüm kütüphanesine bağışlanmıştır. Bugün Orhan Koloğlu'nun bağışladığı bu kitap ve belge koleksiyonları tarih bölümü kütüphanesinde bulunmaktadır.

Osmanlıca metni bir eksik ve kusur olmaması için gözden geçiren Dr. Ersin Kırca'ya ve çalışmanın yayınlanmasını üstlenen Bilge Kültür Sanat Yayınları adına Adnan Mecid Yüksel Beyefendiye sonsuz şükranlarımızı arz ederiz.

15.02.2020

Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak

Doç. Dr. Şefaattin Deniz